

effectively combat within the international organizations. First of all, it is the UN as the international universal organization whose activity is related with the solution of global international problems.

The actuality of the research theme is that the security problem of the information space has become the subject of some scientific debates, official meetings at the highest political level, in particular in the framework of the UN.

Ukraine faced the hybrid of information warfare and cyber attacks so the problem of information security has become especially important. Many problems associated with information security can be solved only by close coordinated cooperation with the other states and the international organizations (UN, EU, NATO and etc.).

The purpose of this article is to research the UN activity in combating the threat of the information space; the ways of normative regulation of the issues of international information security strategy and the development of the international law in this area have been identified here.

As a result, it was noted that the international nature of information security threats determines the need of cooperation, both at the regional and global level. Therefore, parallel to the development of the specialized agencies and institutions of the United Nations the intergovernmental organizations both regional and regional nature aimed at the enhancing cooperation among States are established.

Unfortunately, the development of the international legal framework in the field of information security is difficult and goes slowly. The work on these agreements proceeds in stages - each subsequent document is based on previous one and parallel with this, the general principles of national activities in the respective areas are created.

Keywords: *the information security, the information space, the information warfare, the cyber attacks, the UN resolution.*

Надійшла до редакції 05.05.2015

Демків Р. Я.

кандидат юридичних наук

(Львівський державний

університет внутрішніх справ)

УДК 342 : 347.44(477)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВІР ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Досліджено процеси становлення й використання договору як джерела права в Україні, його співвідношення із законом. Зазначено, що в сучасних умовах розбудови української держави договірна форма взаємовідносин суб'єктів права не тільки може та має стати оптимальною формою вирішення суперечливих ситуацій, що виникають у процесі функціонування суспільства, але й набуває дедалі більшого поширення в державно-правовій дійсності.

Ключові слова: *джерело права, договір, закон, нормативно-правовий договір, міжнародний договір.*

Постановка проблеми. У сучасній юридичній науці проблема визначення нормативно-правового договору як форми (джерела) права викликає багато дискусій. Теорія держави і права на даний час не надає загальноприйнятого визначення нормативно-правового договору. Договір як джерело права має тривалу історію і певне використання та поширення у сучасному правовому житті. Значна правотворча роль належить договору ще з часів родового ладу і процесу становлення держави. Саме тоді взаємовідносини між окремими групами людей, які склали певні роди чи племена, базувалися або творилися на договірних засадах – коли через договірні відносини погоджувалися і встановлювалися певні правила мирного співжиття. Ще римські юристи вважали, що виникнення закону та звичаю обумовлене саме договором-погодженням громадян, який у випадку закону проявлявся у голосуванні, а у випадку правового звичаю – у мовчазній згоді.

Метою дослідження є з'ясування ролі нормативно-правового договору у правовій системі України та його співвідношенням із законом.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Серед дослідників, котрі досліджували різні питання нормативно-правових договорів, необхідно назвати вчених-правознавців, цивілістів, господарників, адміністративістів, зокрема Н.М. Пархоменко, В.В. Луця, А.В. Луць, В.Г. Олюху, О.М. Вінник, О.А. Беляневич, О.І. Харитонову, П.Д. Пилипенка та інших.

Виклад основних положень. Розуміння договору як універсального джерела права зародилося в античності. Як зазначається у літературі, згоду (*consensus*) народу римські юристи були схильні вважати універсальним чинником, зводячи до договору і закон, і звичаєве *право*. Розуміння про договір як про джерело права склалося на базі форм законотворчої діяльності, властивих республіканському періоду давньоримської історії, й у подальшому було використано західноєвропейською юриспруденцією. Йдеться про доктрину природного права, взяту на озброєння в середні віки молодією європейською буржуазією, яка визнає договір як єдино правомірне джерело позитивного права держави. При цьому прихильники природно-правової школи розглядали договір скоріше як фактичне, а не юридичне джерело позитивного права, як соціальне обґрунтування останнього, засіб добровільного самообмеження вільної особистості.

Вперше у вітчизняній правовій науці питання про існування нормативних договорів порушив В.Ф. Тарановський [1, с. 183]. Слід зазначити, що представники галузевих юридичних наук (конституційного, адміністративного, трудового права) приділяли більшу увагу договору, ніж науковці загальної теорії права. До їх числа можна віднести О.В. Константо, В.Л. Костюка, С.В. Резніченко та ін. Серед представників загальної теорії держави і права значний вклад у дослідження нормативно-правового договору зробили Ю.А. Тихомиров, Н.М. Пархоменко.

Ідея договору як основи суспільного і державного устрою неодноразово обговорювалась у процесі роботи над чинною Конституцією України, до цьо-

го знайшовши відображення в Конституційному договорі між Верховною Радою та Президентом України від 8 червня 1995 року «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України», який до прийняття Конституції 1996 р. надав можливість суспільству уникнути протистояння між зазначеними структурами, сприяти розвитку конституційного процесу і врешті-решт прийняти сучасну Конституцію.

Нормативно-правовий договір як форма права характеризується розкриттям його правової природи через договірні відносини: він являє собою не державно-владне встановлення, а в основному суспільну самоорганізацію. Відомо, що закон виступає як безпосередній нормативний регулятор суспільних відносин. Договірне регулювання не є тотожним йому, а виступає самостійною частиною механізму правового регулювання [2, с. 87].

Всі договори поділяються на нормативні та ненормативні [3, с. 4]. Але тільки термін «нормативний договір» припускає дослідження договору як акта правотворчості, акта, який встановлює правові норми. Юридичною наукою представлено різні визначення поняття нормативного договору. Так, Ю.А. Тихомиров вбачав специфіку правового договору в нормативній саморегуляції [4, с. 25]. У свою чергу, В.В. Лемак, продовжуючи цю думку, під нормативно-правовим договором розуміє угоду двох і більше суб'єктів права про встановлення прав і обов'язків [5, с. 174]. Дещо по-іншому розуміє нормативно-правовий договір В.В. Іванов, розглядаючи його як спільне волевиявлення певної кількості суб'єктів права – спільні правові акти та зазначаючи, що зміст договірного акта складають договірні умови як результат домовленостей [6, с. 74]. На думку А.В. Деміна, поняття нормативного договору будується на основі розмежування правових актів на нормативні та індивідуальні: «Це договірний акт, який встановлює правові норми (правила поведінки), обов'язкові для численного і формально визначеного кола осіб, розрахований на неодноразове застосування, який діє незалежно від того, виникли чи припинились передбачені ним конкретні правовідносини» [7, с. 84]. У свою чергу, П.М. Рабінович визначає нормативно-правовий договір як «об'єктивне, формально-обов'язкове правило поведінки загального характеру, яке встановлене за взаємною домовленістю двох і більше суб'єктів суспільних відносин та забезпечується державою» [8, с. 69]. У даному визначенні, крім вказаних ознак формальної обов'язковості, загального характеру, забезпечення з боку держави, наголошено на спільній домовленості суб'єктів суспільних відносин. Однак нормативно-правовий договір розглядається як одне правило поведінки, хоча в одному правовому договорі може бути декілька таких правил. На думку вітчизняного вченого Н.М. Пархоменка, нормативно-правовий договір – це угода, змістом якої є норми права, між суб'єктами публічно-правових відносин, що може бути підставою для виникнення, зміни та припинення цих відносин [9, с. 5].

Таким чином, правовий договір можна визначити як формально визначене погодження волевиявлень декількох рівноправних суб'єктів права, що

володіють правотворчими повноваженнями та встановлюють норми права загального характеру, які є підставою для видання правових актів і забезпечуються державою відповідно до закону.

Нормативний договір відрізняється від ненормативного цілим рядом особливостей: по-перше, санкціонується державою; по-друге, складений у формі, передбаченій законом, а його чинність поширюється на невизначене коло суб'єктів, а не лише тих, хто взяв участь в його укладенні.

Вже згаданим автором дисертаційного дослідження на тему місця договору в правовій системі Н.М. Пархоменком робиться висновок, що, вивчаючи поняття договору, необхідно відрізнити договір як норму права – в розумінні загальної правової категорії, і договір як реалізацію норм права – в значенні правового інституту деяких галузей права. Ним зазначаються такі ознаки договору:

- встановлення юридичного зв'язку між суб'єктами (сторонами) договору, змістом якого є виконання дій, що приводять до досягнення мети учасників договору, задоволення інтересів;
- визначення правового режиму вимог щодо порядку і послідовності здійснення необхідних дій суб'єктами договору в рамках зазначеного вище зв'язку;
- формальна рівність сторін договору як у виборі партнерів, так і рівність сторін як партнерів;
- еквівалентний характер взаємовідносин між сторонами договору;
- згода між усіма сторонами договору щодо всіх суттєвих його умов, вільне волевиявлення його сторін;
- відносна автономність регулювання взаємовідносин між сторонами, що домовляються в рамках закону;
- взаємна відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання зобов'язань [10, с. 7].

Крім того, на нашу думку, в контексті співвідношення із законом правовий договір характеризується такими ознаками:

- умови договору, його предмет і форма не мають суперечити чинному законодавству;
- сторони можуть укласти договір як передбачений, так і не передбачений законодавством;
- у разі колізії договору і закону перевага надається останньому. У цьому плані договір безумовно має підзаконний характер. Проте якщо договір був укладений раніше від моменту набуття законом чинності, пріоритет зберігається за договором.

Необхідно зазначити, що нормативний договір має також низку спільних рис з нормативно-правовим актом, зокрема із законом, оскільки встановлені договором норми права обов'язкові для третіх осіб тією ж мірою, як і норми, встановлені одностороннім рішенням державної влади. За своєю формою договір також є письмовим документом, тобто правовим актом нормативного

характеру; має особливу, формальну процедуру прийняття; підлягає офіційному опублікуванню, тому що неоприлюднений нормативний договір, як і закон, не породжує правових наслідків; є правовою базою для видання індивідуальних актів, здійснення інших юридично значимих дій; підлягає державному забезпеченню, тобто захисту та охороні з боку держави.

Норми права, встановлені законами та численними підзаконними актами (в тому числі і нормативними договорами), конкретизуються безпосередньо договорами, які виступають як правозастосовні акти. Однак за всієї своєї важливості та внутрішнього змісту договори не повинні суперечити чинним нормативно-правовим актам і, перш за все, законам.

Теза про відповідність нормативно-правових договорів закону знаходить своє підтвердження якраз на прикладі міжнародних договорів. У міжнародному праві договір є основним джерелом права. Його сторонами на публічному рівні можуть виступати лише суб'єкти міжнародного права, якими є: держави, міжнародні організації, громадські організації. Дія міжнародного договору поширюється на територію тієї чи іншої держави через процедуру надання йому обов'язковості (ратифікацію). Таке рішення ухвалює, як правило, парламент. У теорії міжнародного права прийнято виділяти три основних підходи при розгляді співвідношення юридичної сили законів і міжнародних договорів, закріплених у конструкціях і законах держав: 1) встановлення примата міжнародного договору над внутрішньодержавним законом (Франція); 2) встановлення примата закону над міжнародним договором (Ірландія); 3) признання рівнозначної юридичної сили внутрішньодержавного закону та міжнародного договору (США). У Конституції України вказано, що «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України» (ст. 9) [11]. У Законі України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. зазначено: «Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору» (ч. 2 ст. 19) [12].

Наведені формулювання дають підстави стверджувати, що в правовій системі України переважає примат міжнародних договорів над внутрішньодержавними законами. Однак це формулювання не стосується Конституції України, яка має найвищу юридичну силу (ст. 8) [11]. У випадку розходження з нормою закону договірна норма не відмінює її, а робить з неї виняток для окремого випадку, наприклад для обмеження чи розширення певних прав. Припинення дії договору відновлює дію законодавчої норми. Тому в даному випадку можна говорити не про примат міжнародного договору, а про пріоритет застосування договірних норм.

Щодо діяльності ОВС, то міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, включені в загальне правове поле

діяльності органів та установ МВС. В останні роки у практиці МВС України з'явився новий вид актів, які стосуються договірних зв'язків і виникають між окремими суб'єктами, у тому числі і за участю МВС України. Йдеться про договори між Україною та іншими державами з різних питань (в тому числі й у сфері внутрішніх справ); договори (контракти) про прийом на службу (в тому числі військову, в органи внутрішніх справ) і т.д.

Висновки. Таким чином, нормативно-правовий договір спирається на Конституцію держави і чинне законодавство, доповнюючи і конкретизуючи його. Тобто, на відміну від закону як пріоритетної форми (джерела) права, нормативний договір виконує допоміжну функцію. Крім того, тільки законодавче забезпечення нормативного договору надає йому юридичну силу.

Договірна форма права має перспективне майбутнє. Адже якщо подавати джерела права у вигляді соціальної взаємодії, то воно повинно бути наперед добровільно-єднальним, а не формально-примусовим. Роль нормативних договорів в умовах ринкових відносин зростає, що пов'язано з тим, що вони є швидким, зручним і простим способом регулювання, який дозволяє враховувати взаємні інтереси суб'єктів і забезпечувати відносно безконфліктне існування громадянського суспільства.

Бібліографічні посилання

1. *Тарановски В.Ф.* Энциклопедия права / В.Ф. Тарановски. – Белград, 1923. – 534 с.
2. *Овчаренко И.М.* Законы в системе источников (форм) права и их классификация : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / И.М. Овчаренко. – Х., 2004. – 221 с.
3. *Мясин А.А.* Нормативный договор как источник права : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / А.А. Мясин. – Саратов, 2003. – 20 с.
4. *Тихомиров Ю.А.* Закон и формирование гражданского общества / Ю.А. Тихомиров // Государство и право. – 1991. – № 8. – С. 24-32.
5. *Лемак В.В.* Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / Лемак В.В. – Ужгород : Медіум, 2003. – 251 с.
6. *Иванов В.В.* К вопросу об общей теории договора / В.В. Иванов // Государство и право. – 2000. – № 12. – С. 73-79.
7. *Демин А.В.* Общие вопросы теории административного договора / А.В. Демин. – Красноярск : Красн. госуд. университет, 1998. – 93 с.
8. *Рабінович П.М.* Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник / П.М. Рабінович. – К., 1993. – 172 с.
9. *Пархоменко Н.М.* Договір у системі права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Н.М. Пархоменко / Ін-т держ. і права ім. В.М. Корецького. – К., 1998. – 18 с.
10. Конституція України : прийн. на п'ятій сесії ВР України 28 червня 2006 р. // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
11. Закон України про міжнародні договори України : прийн. 29 червня 2004 р. № 1906-IV // ВВР України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.

Демкив Р. Я. Нормативно-правовой договор как источник права в Украине: актуальные вопросы. Исследуются процессы становления и использования договора как источника права в Украине, его соотношения с законом. Отмечается, что в современных условиях развития украинского государства договорная форма взаимоотношений субъектов права не только может и должна стать оптимальной формой решения спорных ситуаций, возникающих в процессе функционирования общества, но и приобретает все большее

распространение в государственно-правовой действительности.

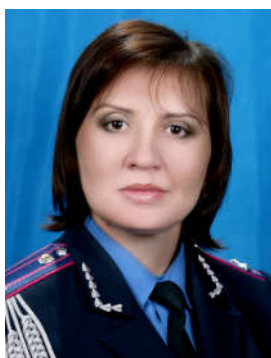
Ключевые слова: источник права, договор, закон, нормативно-правовой договор, международный договор.

Demkiv R. Ya. Regulatory agreement as a source of law in Ukraine: current issues.

The features of the regulatory agreement as an objective, formal mandatory rule of conduct of a general nature, which is set by mutual agreement between two or more subjects of public relations in order to resolve a particular situation in life, is compulsory nature and provided by the state are considered in the article. It is noted that the contract as a source of law also has a long history and some use and dissemination in legal modern life. Considerable law-making role belongs to the contract from the time of the tribal system and the process of formation of the state. It was then that the relationship between different groups of people who have made certain families or tribes, were created or based on a contractual basis when through contractual relationships were established and agreed certain rules of peaceful coexistence. Even the Roman jurists believed that the emergence of law and custom is caused by contract - agreement of citizens that in case the law was manifested in the poll, and in the case of legal practice - in silent approval. Standard agreements are used in international, constitutional, labor and other areas of law. The idea of the contract as the basis of social structure and government was repeatedly discussed in the process of the Constitution of Ukraine. By this time it was reflected in the Constitutional treaty between The President of Ukraine and the Parliament of Ukraine of 8 June 1995 «On the basic principles of organization and functioning of state power and local self-government in Ukraine for the period until the adoption of the new Constitution of Ukraine», which is to the adoption of the 1996 Constitution provided the opportunity to avoid public confrontation between these structures, contribute to the development of the constitutional process and eventually adopt modern Constitution.

Keywords: legal contract, normative treaty, non-normative treaty, constitutional treaty, law.

Надійшла до редакції 22.06.2015

Добробог Л. М.

кандидат історичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 340.15

**ПУБЛІЧНЕ І ПРИВАТНЕ ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ**

Розглянуто проблемні аспекти розмежування приватного права і публічного права. Наведено погляди різних науковців, як дореволюційних, так і сучасних, на співвідношення приватного і публічного права. Акцентовано увагу на різних теоріях їх розмежування.

Ключові слова: приватне право, приватний інтерес, публічна влада, публічне право, система права.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток системи права протягом останніх десятиліть вносить певний дисбаланс у традиційну схему розташування елементів цієї системи, вказує на «розмивання» чіткої межі між публі-